

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
НАСТАВНИК

Брой 1, 2015

СВЕТОВЕН ОПИТ

ПРИОРИТЕТИ ЗА ЕКОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ НА ДЕЦАТА В ЧУЖДЕСТРАННИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ОПИТ (ИЛИ ЗА ДОБРИТЕ ПРАКТИКИ В ЕВРОПА, АМЕРИКА И АЗИЯ)

Петя Конакчиева

Summary: The paper presents the results of a study of best practices in the field of environmental education in the teaching experience of developed countries. It systematizes and summarizes traditions and innovations as starting points for the updating of the content and technological organization of the child - nature interaction in line with the dynamics of the social demands and expectations related to the achievement of the ideas of sustainable development in education.

Key words: environmental education, sustainable development

Увод

На съвременния етап от развитието на цивилизацията е очевидно, че равновесието в сложната система „Човек – Общество – Природа“ е нарушено: мащабите на замърсяване на природната среда растат, засилва се деградацията на биосферата, налице са различни фактори на социална конфронтация. Това създава опасност за устойчивото развитие на природата и обществото. Прогресивната научна и обществена мисъл активизира своите действия, като съобразява

инициативите си с актуалното разбиране на същността на екологическия императив, организирайки разнообразни действия за обезпечаване на устойчивото развитие на съвременната цивилизация както на глобално, така и на национално равнище. Развива се процесът на формиране на екологично съзнание, полагат се усилия за подготовка на специалисти в областта на управлението на социално-екологичните процеси. Това се свързва и с необходимостта от разширяване на мащабите и задълбочаване на съдържанието на екологизацията на съвременното хуманитарно образование. Оттук произтича социално-педагогическата значимост на научния анализ и обосновка на пътищата и условията за развитие на екологохуманитарната подготовка в съответствие с екологичния императив на съвременната цивилизация, с концепцията за устойчиво развитие и при отчитане на съвременните образователни тенденции в глобален и национален аспект.

В този контекст изследователският интерес е провокиран от амбицията за постигане на следната **цел**: проучване и представяне на приоритетите за екологично образование на децата в добрите практики на световния педагогически опит.

Очакваните резултати са обвързани с идеята, че популяризирането на традициите и иновативния опит би очертало възможности за осъвременяване на съдържанието и технологичната организация на взаимодействието „дете – природа“ в синхрон с динамиката на обществените изисквания и очаквания, свързани с постигане на идеите на устойчивото развитие в образованието.

Добрите традиции в политиките на развитите страни като изходна основа за разработване на програми в областта на околната среда и устойчивото развитие

Разработените програми за реализиране на идеята за устойчиво развитие в развитите страни от Европа, Америка и Азия имат своите специфични особености, обусловени от:

- собствеността на земята и обработваемите площи;
- усвоеността на териториите;
- създаването на охраняеми природни територии и национални паркове, открити за посещение;
- икономическата стабилност и възможността за материална подкрепа на програми и инициативи;

- високото равнище на обществено съзнание на гражданите;
- дисциплинираността при изпълняване на закони и правила;
- готовността на администрацията за взаимодействие с неправителствени организации и граждански движения в подкрепа на техните инициативи.

Гражданите на западноевропейските страни и САЩ са съсредоточени върху своето благополучие и интензивното замърсяване на околна среда ги безпокои поради факта, че влошава тяхното физическо и психическо самочувствие. В образованието в областта на околната среда те откриват шанс за промяна. Реализирането му се свързва с различни образователни програми.

Приоритети за екологично образование в педагогическия опит на Европа, Америка и Азия

Във Великобритания възпитаването на екологична отговорност е важен акцент в образователните програми. В основата му са принципите за дългосрочност, междупредметна връзка, практическа насоченост, използване на околната среда като средство за обучение, привличане на семейството и общините. Отделя се внимание и на социалния аспект на екологичното знание. Децата се грижат за растения, изследват факторите за живот и се насочват към съзидателна активност в средата.

Ирландската система за екологично образование е насочена към решаване на следните задачи: съдействие за разбиране на комплексността на взаимодействието на човека с обкръжаващата среда; поощряване на интереса към икономическото, социалното, политическото и екологичното взаимодействие в градските и селските ареали; предоставяне на възможност за придобиване на знания, отношения, ценности, опит за вземане на екологически отговорни решения и съответстващите практически умения, необходими за защита и оптимизиране на природната среда; създаване и внедряване на екологически грамотни модели на поведение и дейност в заобикалящата среда; възпитаване на ново отношение към природата; подпомагане на придобиването на практически екологичен опит; формиране на умения за разпознаване и класифициране на екологичните проблеми, за решаване на проблемни ситуации и участие при вземане на екологически отговорни решения.

В Германия няма специална програма за екологично образование в ДГ, но децата се включват в различни инициативи, екологични акции, игри, спектакли. Акцентира се върху регионалните традиции, свързани с взаимодействието с природата. Възпитаването на екологически грамотна личност, живееща съобразно екологичния императив, е приоритет на екологичното образование в страната.

В Швеция се прилага интересна форма за приобщаване към природата – школите на Муле, създадени по инициатива на Густав Фром. Идеята е продължително пребиваване на открито, насочване към живот в хармония с природата. Това се постига чрез наблюдения, опити с растения и природни материали, игри.

Във Финландия екологичното образование започва от 5-годишна възраст в специални центрове на природата. Използват се разнообразни методи, поощрява се индивидуалното творчество, провеждат се екскурзии в природата, предвидени са игрови моменти, които подпомагат възприемането на природния свят.

В САЩ успешно се прилага програмата на М. Оконър. Тя има междупредметен характер и предлага подробно разработена технология за непрекъснато образование в областта на околната среда за деца и ученици от 6 до 18 години. Акцентира върху ориентиране в разнообразни природни явления и взаимодействието на човека с природата, особено в градска среда. Отразява идеята за стимулиране на интерес към обкръжаващата среда и провокиране на радост от общуването със заобикалящия свят и близостта с растенията и животните. Отчита виждането, че детството е време за откриване на многообразието, красотата и ритъма на обкръжаващия свят. Затова в началото се отделя внимание на обследване на района и натрупване на впечатления, които децата отразяват в рисунки. В ролята си на изследователи на близката среда, малките откриватели опознават непосредственото природосоциално обкръжение. Други акценти са растенията, птиците, насекомите, енергията, хармонията между човека и природата.

Значими за екологичното образование са функциите на националните паркове. В САЩ „Млад рейнджър“ е популярна програма за деца от 5 до 12 години. Тя предполага разнообразна дейност в парковете. Ориентирана е към работа с карти-схеми, опознаване на защитени обекти, помощ на попаднали в беда животни, почистване

на територии и др. В края на съвместните занимания участниците споделят резултатите от своята дейност и предлагат идеи за оптимизиране на обслужването в парка.

Програмата на Джуди Фридман е ориентирана към осигуряване на възможности на децата да разберат какво е обкръжаваща среда, да осъзнаят значението на чистата вода, въздух и почва за хората, животните и растенията. Чрез сюжетен герой се предлагат опити с вода, насочва се вниманието на малките природолюбители към проблема за отпадъците, тяхното преработване и повторно използване. Децата се запознават с качествата на питейната вода, с някои замърсители на въздуха и водата. Ориентират се във възможности за рационално използване на ресурсите.

Източният тип екологично съзнание кореспондира с реализиране на принципа за единство с вселената, което се свързва с психологическата включеност на човека в света на природата. Постигането на хармония с природата се постига по пътя на отказ от абсолютизиране на собственото „Аз“ и оценяване на значимостта на другите живи същества. Съществен момент тук е стремежът на човека да се учи от природата, да се стреми към достигане на нейното съвършенство. Природата в източното световъзприемане е преди всичко духовна ценност. В Япония чистотата на околната среда и природата има особен смисъл. Отношението към природата, интензивното развитие на екологичното съзнание е функция не само на географското положение на страната, но и на националната психология, в чиято основа е „груповото съзнание“. Още у децата на четиригодишна възраст в страната на изгряващото слънце започва целенасочено развитие на чувството на обществен дълг. В работата с петгодишните се стимулират умения за общуване и съвместна дейност, за самостоятелно, но съгласувано с другите действие, за проява на дисциплинираност и стремеж към постигане на поставена цел и общ резултат. Същевременно се акцентира върху възпитаването на любов към природата, стимулира се естетическото възприятие и чувство за естетическа наслада от изяществото на линии, форми, композиции, цветови съчетания в природния свят. Култът към красотата в природата е типичен за японската култура. Съчетан с „груповото съзнание“ той предполага постигнатите значими резултати при възпитаването

на екологична култура. Японският опит показва, че елементите на екологичното образование следва да се включват в учебните програми по всички дисциплини. Поддържането, опазването и възпроизводството на качествена околна среда е задача и ангажимент не само на органите на местна власт, но и на жителите на регионите. Проблемите на замърсяването на околната среда имат приложен характер. По този начин екологичното възпитание и образование следва да бъде преди всичко гражданско възпитание и образование, т.е. да подпомага формиране на активна, екологически нравствена жизнена позиция у гражданите. Екологичното образование започва в ранна възраст, когато детето в начален етап осъзнава себе си и света, който го обкръжава. В предучилищното детство се реализира начално изучаване на организацията в природата. Японските родители отделят особено внимание на екологичното възпитание в семейството, поради тревогата си за здравето и надеждата, че децата ще съумеят, ако не да подобрят, то поне да съхранят в бъдеще качеството на обкръжаващата среда.

Актуални идеи и тенденции в еколого-педагогическото знание на САЩ

Екологичното образование в САЩ се характеризира с разнообразие на форми, направления и методологически подходи, свързани с идеите на екологичната етика.

Американският опит позволява да се внесе нов ракурс в постановката и решаването на задачите, свързани с формиране на екологична личност. Хуманистичният модел на непрекъснато екологично образование осигурява възможност за овладяване на знания за обкръжаващата среда, за формиране на екологично съзнание и отговорност, за изграждане на активна гражданска позиция. Стратегията за развитие на националната образователна система през XXI век отчита взаимовръзката между два основни компонента – хуманистичният и екологичният. Именно те концентрират вниманието върху съхраняването на природата и обезпечаването на жизнените условия на американските граждани. Макар да няма специален федерален стандарт за екологично образование в САЩ, на равнището на отделните щати функционират природоохранителни екологообразователни

станданти за конкретния регион. Това е положителен фактор, който стимулира предлагането на комплекс от образователни услуги за придобиване и надграждане на екологичните знания.

Водещата цел на екологичното образование е обвързана е приоритетно постигане на нормално функциониране на природните системи на основата на екологичната етика и непрагматичното отношение към природата. Значима роля за формиране на нов тип екологично съзнание в САЩ има „универсалната етика“, чийто предмет е равноценността на човека и другите същества. Основавайки се на хуманистичния потенциал, американските педагози правят опит за синтез на формалното образование и съвкупността от социализиращи процеси. В тази посока развитие получава и проблемът за самосъзнанието и самореализацията на личността в променящия се свят. В този контекст популярна става концепцията на Е. Фром, според която развитието се определя не само от това, какво има човек, а и от умението да го използва и управлява.

В ретроспективен план „емоционалният“ интерес към екологичното образование се провокира от книгите на Рейчъл Карсон „Мълчалива пролет“ и „Усещане за чудо“, публикувани в периода 1962–1965 г. Приемат се закони за опазване на природата. В образователните програми се включва природоопазваща тематика. Активно се прилагат идеите на Дж. Дюи, които придават практическа ориентация на изучаването на природното обкръжение.

Във втората половина на ХХ век се отделя особено внимание на въпросите, свързани с рационалното природоползване и опазване на природата. Акцентите са по посока формиране на отговорно отношение и екоетично мислене. Образователните технологии се ориентират не към предаване на специални знания, а към постигане на приложен характер на екологията.

В последните десетилетия значително влияние върху подходите към екологичното образование имат идеите на хуманистичната психопедагогика на К. Раджърс. Съобразно тях източникът и движещата сила в развитието на личността се намират в самия човек. Следователно основната задача на обучението е да помогне на човека да разбере себе си, да се ориентира в своите проблеми и да мобилизира вътрешните си възможности за собствена актуализация. Хуманис-

тичният модел на екологичното образование, базиран на идеите на К. Роджърс е ориентиран към самореализация и личностен ръст като условия за проява на загриженост към околната среда. В основата му е сетивно-емоционалното възприемане на природата и развитието на социална активност.

Съвременният методически апарат на американския хуманистичен модел на екологичното образование може да се представи съобразно основните методически подходи (виж Таблица 1).

Таблица № 1

Методически апарат на американския модел за екологично образование

Методически подход	Съдържание на методическия подход
Холистичен подход	Хармонизиране на функциите на лявото (рационално-познавателно) и дясното (емоционално-творческо) полукълбо на главния мозък и съответстващите типове учебна дейност. Подходът позволява реализиране на комплексно емоционално-рационално възприемане на природата, постигане на синтез между естественонаучните и хуманитарни знания.
Фасилитационен подход	Педагогическа помощ, съдействие при удовлетворяване на познавателните и творчески потребности на децата, на тяхната творческа самореализация.
Интерактивен подход	Ориентация към задълбочено вникване в образователното съдържание и решаване на комплексни еколого-социално-икономически задачи чрез роливи и имитационни игри, дискусии, моделни ситуации и др.
Проблемно обучение	Решаване на проблемни задачи в различни ракурси. Самостоятелно търсене на знание.
Субект-субектна взаимовръзка в системата „учител – дете“	Отчитане на индивидуалната реакция и личностна позиция, демократичен стил на общуване.
Методика на сътрудничество	Ориентация към формиране на способност за възприемане на чужда гледна точка и стимулиране на прояви на сътрудничество при съвместно решаване на проблеми.
Ценностен подход	Насочен към формиране на нравствено-етични нагласи по отношение на природата и обществото, самостоятелност, критичност на мисленето, овладяване на умения за изграждане и отстояване на собствена гледна точка в сложни жизнени ситуации.

Следователно екологичното образование от позицията на хуманистичния модел може да се определи като междупредметен процес на образование, саморазвитие и самореализация на личността, ориентиран към формиране на независимо мислещи, социално активни граждани, които в своите действия се ръководят от принципите на екологичната етика.

Заклучение

Компонентите и съдържанието в сферата на екологичното образование в Европа, Америка и Азия се променят и обогатяват в хода на историческото развитие. Тези изменения са обусловени от общото движение на науката и изискванията на социално-педагогическата практика. Системата на непрекъснато екологично образование в развитите страни на съвременния етап се разглежда като разностранна и всеобхватна категория в различните сфери на взаимодействие на природата и обществото. Като перспективна в стратегически план се утвърждава идеята за отчитане на взаимовръзката на два основни компонента: хуманистичният и екологичният. Именно те акцентират вниманието на прогресивната човешка мисъл върху съхраняването на природата и обезпечаването на жизнените условия на гражданите. Съвременните технократични нагласи в отношенията с околната среда са насочени към търсене на хуманни форми на взаимодействие с природата и обществото. В новите образователни условия акцентът се поставя върху промяна на отношението към материалните и духовните ценности. Сферата на екологичното образование търси нови пътища за навлизане на екологичната етика, за преориентация от антропоцентрична идеология към екоцентрично виждане на света. Идеален „продукт“ на системата на непрекъснато екологично образование следва да стане новия тип личност – отговорен човек, чиято качествена същност е чувството на дълг пред съвременното общество и бъдещите поколения за състоянието на родната природа. Във връзка с това се преосмислят идеите на антропоцентризма и се налага ориентация към отговорност на човешкия интелект за състоянието на социо- и биосферата. В този контекст съществуват предизвикателства, свързани с търсене на варианти за оптимално внедряване на нов тип екологично мислене посредством системно, приемствено и осъзнато екологично образование. Преодоляването им в образователните практики на развитите страни е аспект на утвърдени в културата ценности и подходи за органично съчетаване на социокултурните, антропологичните и естественаучни структури. Когато този синтез осигурява екологичен ракурс при разглеждане на педагогическите процеси и явления, не е възможно да не се реализират устойчивите еколого-педагогически стереотипи.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Данилов-Данильян, В. И., К. С. Лосев.* Экологический вызов и устойчивое развитие: уч. пособие. М.: Прогресс-Традиция, 2000.
2. *Макгиннис, Р.* Человек и природа: этика отношении (сс. 84 – 88), 1998. – В: Учитель, 1.
3. *Миллер, Т.* Жизнь в окружающей среде: программа всеобщего экологического образования. М.: Прогрес, 1993.
4. *Николаева, С. Н.* Теория и методика экологического образования дошкольников. М.: Издательский центр „Академия“, 2013. ISBN 978-5-7695-9959-0.

LITERATURA

1. *Danilov-Danilyan, V.I., K. S. Losev.* Ekologicheskiy vizov i ustoychivoe razvitie: uch. posobie. M.: Progress-Ńraditsiya, 2000.
2. *McGinnis, R.* Chelovek I priroda: Ńtika otnochenii (ss. 84 – 88). – V Uchitel, 1998, 1.
3. *Miller, T.* Zhizn v okruzhayushtey srede: programmŃ vseobshtego ekologicheskogo obrazovaniya. M.: Progres, 1993.
4. *Nikolaeva, S. N.* Teoriya I metodika ekologicheskogo obrazovaniya dochkolnikov. M.: Izdatelskiy tsentr „Akademiya“, 2013. ISBN 978-5-7695-9959-0.